

Gamle ord og uttrykk i Meløydialekten

Av Magnus Meidell WassvikAnfinn Myrvang

(Årbok nr. 2/1986 – Meløy Historielag)

Ja, han va nokså malesjørsk då han kom skjæranes, skompeskudde, han tenkt vel på sossemange mæ barsengmaten, ha ska få i blessvomma !!

Om ord og uttrykk i en bygds dialekt kan man rett og slett si:

«Allting forandres ved tid og ved år.»

Gammelt forsvinner i glemselens hav og nytt kommer i stedet. Ord og uttrykk kan få en «naturlig avgang», i og med at tingene forsvinner, og noen ord kanskje ikke er «fine» nok – eller ordene blir erstattet av nye.

Nedenfor skal jeg forsøke å finne frem noen glemte ord og uttrykk som ble brukt i Meløy i «gammeldaga». Som barn lyttet man gjerne på de voksnes «passiar» - forskjellige forhold kom inn i bildet, f.eks. oppholdt barna seg stort sett i samme rom som de voksne (d.v.s. kjøkkenet) og andre forstyrrende momenter var det lite av.

Egentlig syntes jeg at de voksne sa mye «rart», men etter hvert forsto jeg at det hele var et sprudlende oppkomme av språklig rikdom. Og jeg gjemte mange ord og uttrykk i mitt hjerte.

Det jeg også la merke til, var omfanget av et ords betydning. Ja, et eneste ord eller uttrykk, f.eks. om en person, kunne inneholde en hel historie. Derfor er det mange av ordene som ikke er så enkle å «oversette».

Her er en historie – diktet for anledningen, med ord og uttrykk fra det gamle Meløy:

«Da va egentli et arravillest syn å sjå han Karel Hansa, dar han så malesjørsk kom skjækranes ette veien, ska tru ka han åndra i? Broka nådd ne på sjettheklan, å pusseronken heilt ne på handskomme-slean. I dag så han framfusanes ut, stivatye ha han på, stortrøya å spregsko.

Nåkka så besjiteli, ja, han Karel va «ikje all dar han va sett», ein råttståkk va han, å ålytsâm mæ ho Fredrekka, kjerringræva.

Ja, snart fekk di bortover gåran rede på koffør han va så krønsk, ho Fredrekka va bidd sesållesan! Ja, så vart da et ditto pessan på ho siri, å en te draglantus i kőtta hans Karel.

Ja, tråttakallen dessa i lortfalle, der han kom veivandes ett veien. Di ha jo ti onga allerede, så hold malegustinga i gang, ja, de har tel å mæ ei tötta i raga så ligg å syg grøttåta. Di ha vesst meir trengt stråban hos han Karel.

Men da ska vel vær sånn, ho Fredrekka ska leksâm ha «ein på armen å ein i tarmen», di lev ette gussore.

Men di har da no så strabeserlig hos han Karel, han e jo ein dått å ein latstaur. Å græv te husan overlet han te ho Fredrekka. Ho bær boksan, ho e ein greispik, å da trengs. Ho arbei' på gåran runtomkreg, kjem heim mæ svinsmør å guslån. Ho kåppa å årelata, ho laga kjerringsalva, å laga gångkaka, ja, ho stekka lugbøter å syr på Groverebakker'n.

Å de e bra når han e så lat å tregrevkjendt. Mæn skørn førr tongbanne e han, spesielt nårr kjerringa e sesållesan. Då utbasuner han alt, å sett maukje ut i vere. Ja, han danska tel å mæ, da ha han lært hos dåktern, han e søring:

«Min kjære kone er nu på de gode veier»!

Å så hekra han attpåtell. Ja, man kuin «røss i hålle» å jær ban kajn jo einkvar jær snotafritt. Nei, ho Fredrekka sku ha sætt stækken på dørra og visthanbort, men ei sånn neisa eller beistekka da vel ho nok ikje jær han Karel.

Ja, da ska nok bi sossemang, mæ barsengmat å anna, da e vel da han gle se på, kallgubben!»

arravillest	-	eindommelig, rart, sjelden, uvanlig
malesjørsk	-	gjøre seg til, overlegen m.m.
sjækranes	-	noe anmasende gange
åndra	-	travel adferd, gange etc.
broka	-	buksa
sjettheklan	-	anklene
pusseronke	-	bluse, også kalt kawai
handskommeslean	-	ved håndleddet
framfusanes	-	frekk, pågående
stivatye	-	løsbryst av seloloyd, brukt ved festlige anledninger
stortrøya	-	halvveis frakk
sprengsko	-	lette sko av lær
besjitelig	-	narraktig
«ikje all dar han va sett»	-	person som foretar beregninger og gjøremål i all hemmelighet, behøver ikke å være uærlige ting, ordet er ikke nedsettende – snarere tvert i mot
råttståkk	-	lat, doven
ålytsom	-	ikke snill med vedkommende, eller man kan si ordet også er motsatt av hensynsfull
krønsk	-	stolt, med påtatt mine
sesållesan	-	gravid
siri	-	potte
draglantus	-	unger som drar på ting, verktøy etc.
køtta	-	lite stuehus, motsatt uttrykk blir «lånn» = stort hus
tråttakallen	-	liten gubbe, motsatt uttrykk «stångdøl» = høg mann
lortfalle	-	baken
veivanes	-	gående

malegusting	-	uttrykk visstnok innført til Meløy fra Vestlandet, betyr unger som holder sjau og styr. Hvis man deler ordet opp, får man noe sånt som «vond sjau». Mal = vond Gusta = uro, sjau, bråk
raga	-	anordning man hang i taket og som ungene sov i, en slags kurv
grøttåta	-	tøyfille med innlagt grøt man stakk i munnen på småbarn
stråban	-	lam eller kalv
armen-tarmen	-	kona i huset stadig fruktsommelig
gusore	-	Guds Ord
strabeserlig	-	tungvint
latstaur	-	doven mann
græv te husan	-	flink, god forsørger
bær boksan	-	mannhaftig dame
greispik	-	dyktig dame
svinsmør	-	smør laget av gris
guslån	-	mel
kåppe og årelate	-	en slags behandling for sykdom, gjerne utført av damer
kjerrigsalva	-	salve som ble laget etter en spesiell oppskrift
gångkaka	-	kaker av brøddeig, stekt oppå ovnen
stekka luggbøter	-	lage såler til lugger, vinterfottøy
groverebakkern	-	type symaskin
tregrævkjent	-	mann med ti tommeltotter
skørn førre tongbanne	-	god til å prate
utbasunere	-	snar til å fortelle, rope ut
sett maukje ut	-	sette skrittpartiet fram
røss i hälle	-	å føle at det går kaldt nedover ryggen
snotafritt	-	gjøre en ting fort og uten problem slik at ingen kunne komme inn

visthanbort	-	vise noen bort
neis, beistekka	-	gjøre noen et spek eller «sette kjepper i hjulet» for noen
sossemang	-	kalas eller selskap
barsengmat	-	mat man bar til kvinner som nettopp hadde født

Så langt «oversettelsen». Ja, nå gikk det kanskje ikke så «snotafritt» å forklare ord og uttrykk, noen har egentlig en langt mer omfattende betydning. Hva skal man f.eks. si om ordet «severdslig» (ikke brukt ovenfor)? Skulle jeg oversette ordet, kom jeg neppe til Filippejakob, men ble et skompelskudd av en skribent.

Å hva betyr så Filippejakob? Jo, hvis en person starter på noe og man tviler på at vedkommende kommer i mål, da sier man:

«Han (eller ho) er nå ikke kommet til Filippejakob enda.»

En severdslig person, ja, han kunne være så mangt, tilbaketrukket, beskjeden eller også en påtatt sådan. Og et skrivende skompelskudd, nei, det vil jeg så men ikke være, tvert imot og for den saks skyld, en person med en slik betegnelse er vel heller sjelden å finne på bokmarkedet.